

Clifford Simak

Potyčka

Byly to kvalitní hodinky. Už přes třicet let šly přesně. Nosil je jeho otec, po jeho smrti matka ty hodinky uschovala a dala mu je k osmnáctým narozeninám. A po celé ty dlouhé roky mu hodinky dobře sloužily.

Ale když se teď Joe Crane díval na hodiny visící nad šatníkem v redakční místnosti, musel uznat, že jdou jeho hodinky špatně. Předbíhaly se. Ukazovaly sedm hodin, zatímco na ciferníku nástěnných hodin bylo teprve šest. Když o tom tak uvažoval při jízdě autem do práce, měl stejně dojem, že je hodně šero a že ulice vypadají jako vymetené.

Stál bez pohnutí v místnosti a naslouchal klapotu dálnopisů. Světla několika osamělých žárovek se odrážela od lesklých telefonů, od psacích strojů, od porcelánově bílých kelímků s lepidlem, které stály na pracovním pultě. Tady je ticho, říkal si v duchu, ticho, klid a šero. Ale za hodinu tu začne být živo. Lokálkář Ed Lane přijde o půl sedmé, za chvíli po něm se přihrne šéfredaktor Frank McKay.

Crane si promnul oči. Ještě mohl zůstat v posteli. Celou hodinu mohl – Počkat! Když vstával, neřídil se přece podle hodinek! Probudil ho budík. A to znamenalo, že jeho budík se taky předbíhal o celou hodinu.

„To je všechno nesmysl,“ pronesl Crane nahlas.

Pomalů kráčet kolem pracovního pultu k svému stolu a psacímu stroji. Na desce vedle psacího stroje se něco pohnulo – jakási lesklá věc, velká jako krysa, nepopsatelná a záhadná. Crane se zastavil, polkl nasucho a žaludek měl jako na vodě.

Ta věc dřepěla vedle psacího stroje a zírala na něho. Nerozeznal oči, neviděl nic, co by se podobalo obličejí – ale přesto věděl, že se na něho ta věc upřeně dívá! Reagoval téměř pudově. Zvedl z pracovního pultu kelímek s lepidlem a mrštil jím. Projektil se při letu otáčel jako ruční granát kolem vlastní osy a naplno zasáhl tu zírající věc.

Odhodilo ji to a smetlo se stolu. Kelímek dopadl na podlahu, sklo se roztránilo a lepidlo se rozteklo.

Lesklá věc udělala ve vzduchu přemet, narovnála se a pak se ozval kovový cupot ubíhajících nožek.

Crane nahmatl ocelový bodec, zakončený těžkou kovovou patkou, a v náhlém návalu nenávisti a hnusu jej hodil. Špička se dunivě zapíchla do podlahy, těsně před tou ubíhající věcí. Kovová krysa v plném rozběhu zabrzdlila až třísky létaly, udělala půlobrat a prodrala se pět centimetrů širokým otvorem do kancelářské skříně. Crane byl v mžiku u ní a přibouchl dveře oběma rukama.

„Mám tě,“ řekl.

Přemítal, opíraje se zády o dveře. Vyděsilo tě to, myslel si. Polekala tě nějaká lesklá věc, která vypadá jako krysa. Snad to také je krysa, bílá krysa. Jenže ta krysa neměla ocas! Ani obličej. A přesto na něho zírala.

Blázníš, říkal si. Nemáš to v hlavě v pořádku, Crane. Vůbec to nedává smysl. Vůbec se to nehodilo do dnešního říjnového jitra – 18. října 1962. Nepatřilo to ani do dvacátého století, ani do normálního občanského života. Opřel se, stiskl pevně knoflík dveří a chtěl je otevřít prudkým škubnutím. Ale knoflík se vůbec nehnul a dveře zůstaly zavřené.

Když jsem tu skřín přibouchl, patrně zapadl zámek, myslel si Crane. A já nemám klíč. Ten má Dorothy Grahamova, ale ta skřín přece nezamyká, poněvadž pak se dveře těžko otevírají. Pokaždé musí zavolat na pomoc vrátného. Snad najdu některého z údržbářů. Měl bych ho vyhledat, řekl bych mu –

Co bych mu vlastně řekl? Že jsem viděl, jak vběhla do skříně kovová krysa? Že jsem po ní hodil lepidlem a srazil ji na podlahu? Že jsem po ní mrštil bodcem k napichování vyřízených rukopisů a že ten bodec pořád ještě vězí tam, kam se zabodl?

Crane zavrtěl hlavou.

Šel, vytrhl bodec z podlahy a vrátil ho na místo, pak odkopl stranou zbytky roztráštěného kelímku. Sedl si za svůj stůl, vytáhl tři listy papíru a zasunul je pod válec psacího stroje.

Psací stroj začal vytukávat. Docela sám od sebe – Joe Crane se klávesnice vůbec nedotkl. Užasle hleděl, jak stroj píše na papír: *Zús-*

tán stranou, Joe, nepleť se do toho. Mohl bys přijít k úrazu.

Joe Crane vyškrubl papír zpod válce, zmačkal ho do koule a zahodil do koše na papír. Pak vyšel z kanceláře, aby si dal kávu.

„Víš, Louie,“ řekl muži za prodejním pultem, „když žije člověk příliš dlouho sám, začne mít halucinace.“

„To jo,“ řekl Louie. „Já bych se v tom tvém kvartýře zbláznil. Nevyržel bych tam ani hodinu. Měls to prodat, když ti umřela máma.“

„To jsem nemohl udělat,“ řekl Crane. „Bydlím tam od dětství.“

„Tak ses měl oženit,“ řekl Louie. „Není dobře, aby člověk žil takhle sám.“

„Už je pozdě,“ odpověděl Crane. „Nenajdu ženu, která by se mnou vydržela.“

„Mám schovanou flašku,“ řekl Louie. „Nemůžu ti nalejt do skleničky, ale moh bych ti něco cvrnknout do kafe.“

Crane zavrtěl hlavou. „Mám před sebou perný den.“

„Opravdu nechceš? Platím já – přeci jsme staří kamarádi.“

„Ne. Děkuji ti, Louie.“

„Měls halucinace?“

„Halucinace?“

„Jo. Říkals přeci, že když člověk žije moc dlouho sám, začne mít –“

„Myslel jsem to jen obrazně,“ řekl Crane.

Rychle dopil kávu a vrátil se do redakce.

V redakční místnosti bylo teď rušno. Ed Lané huboval poslíčka, Frank McKay stříhal články z konkurenčního plátku a v kanceláři bloumalo několik zpravodajů.

Crane se podíval na skříň. Dveře byly pořád ještě zavřené.

Na McKayově stole zadrnčel telefon a šéfredaktor zvedl sluchátko. Chvilí poslouchal a pak dlaní zakryl mikrofon.

„Joe, vezmi to,“ řekl. „Nějaký pošuk říká, že viděl jít po ulici šicí stroj.“

Crane vzal telefon: „Hod’te mi to na linku 245,“ řekl centrále.

V sluchátku se ozvalo: „Je tam *Herald*? Je tam *Herald*? Haló –“

„U telefonu Crane,“ řekl Joe.

„Já chci *Herald*. Musím jim říct...“

„Tady je Crane z *Heraldu*“ odpověděl Crane. „Co byste si přál?“

„Vy jste zpravodaj?“

„Ano, jsem zpravodaj.“

„Tak mě dobře poslouchajte. Budu mluvit pomalu, abyste všechno dobře pochopil. Jdu po ulici, víte, a –“

„Po které ulici?“ zeptal se Crane. „A jak se jmenujete?“

„East Lake,“ odpověděl hlas. „Domovní blok pět set nebo šest set, nevzpomínám si už. A najednou potkám šicí stroj, jak si to šine ulicí, a myslím si, co byste si myslel i vy, kdybyste takový šicí stroj potkal, totiž si myslím, že někdo ten stroj roztlačil a pak si někam odskočil. To je ovšem hloupost, protože ta ulice je úplně rovná. Abyste rozuměl, tam nikde nenajdete svah. Ale to jistě víte, vždyť to tam musíte znát. Ulice je rovná jako dlaň. A nikde ani živé duše. Víte, bylo ještě časně...“

„Jakže se jmenujete?“ zeptal se Crane.

„Já? Smith. Jmenuju se Jeff Smith. A tak jsem si řekl, že s tím šicím strojem tomu člověku pomůžu, když si odskočil, ale jak jsem natáhl ruku, ten šicí stroj se uhnul. A –“

„Cože ten stroj udělal?“ vykřikl Crane.

„Vyhnul se mi. Opravdu vám nelžu, pane... Když jsem po něm natáhl ruku, tak se mi vyhnul, abych ho nemohl chytit. Jako kdyby ten stroj věděl, že ho chci chytit a on se nechce dát chytit. Tak mi z cesty uhnul, obešel mne a hnal si to dolů ulicí čím dál tím rychleji. A na nároží úplně klid'ánko zabočil za roh a pak –“

„Kde bydlíte?“ zeptal se Crane.

„Kdeže bydlím? Hele, nač potřebujete vědět, kde bydlím? Já vám vypravuju o tom šicím stroji a volám k vám do redakce, abyste měli zprávu a vy pořád –“

„Musím znát vaši adresu,“ řekl Crane, „když mám napsat to, co mi teď vypravujete.“

„Dobře, když jinak nedáte. Bydlím v čísle 203, North Hampton, a pracuju na soustruhu u firmy Axel, víte. A kolik týdnů jsem se ani kapky ničeho nedotkl. A taky teď jsem úplně střizlivý.“

„Dobře,“ řekl Crane. „Pokračujte.“

„No, už toho moc není. Když prošel ten šicí stroj kolem mě, měl

jsem takový divný pocit, že se po mně kouká. Tak nějak po očku, víte? Řekněte, jak se na vás může šicí stroj koukat? Nemá přece oči a –“

„Proč jste myslel, že vás pozoruje?“

„To nevím, pane. Měl jsem zrovna takový divný pocit, jako když se vám někdo kouká na záda.“

„Pane Smithi,“ zeptal se Crane, „viděl jste něco podobného už dříve? Třeba pračku nebo tak?“

„Nemám nakoupíno, jak si myslíte,“ řekl Smith. „Celé týdny jsem se sklenice ani nedotkl. Ještě nikdy předtím jsem něco podobného nezažil. Říkám vám čistou pravdu, pane. Můžete se na mě zeptat koho chcete. Zavolejte si Johny Jacobsona z obchodu Red Rooster, ten mě zná. Pová vám –“

„Ovšem, věřím vám,“ uklidňoval ho Crane. „Děkuji, že jste zavolal, pane Smithi.“

Ty a nějaký Smith, řekl si v duchu. Vám oběma přeskočilo. Viděl jsi kovovou krysu, psací stroj ti sám píše a teď tenhle chlápek potká šicí stroj, který si to šněruje po ulici! Kolem jeho stolu šla Dorothy Grahamova, redakční sekretářka. Vypadala rozzlobeně a držela v ruce svazek klíčů.

„Copak je, Dorothy?“ zeptal se Crane.

„Zase ty dveře od skříně,“ odpověděla. „Nechala jsem ji pootevřenou a nějaký chytrák ty dveře přibouchl, zámek se zasekl.“

„Nedá se to otevřít?“ zeptal se Crane.

„Ani se to nehne,“ odsekla. „Teď zas musím shánět vrátného. Ten ví, jak na to – snad ty dveře nějak zaklíná nebo co. Dopaluje mne to ažaž – šéf večer volal, abych přišla dřív a pro Albertsona připravila magnetofon, protože jede ven k tomu soudnímu přelíčení. Tak jsem si přivstala a co z toho mám? Vůbec jsem nesnídala a přijdu a –“

„Bude nejlíp, když se na ty dveře vezme sekera,“ řekl Crane.

„Vrátnému to vždycky trvá celou věčnost, než přijde. Pokaždě odpoví, že hned přijde, a člověk pak na něho čeká jako blázen, zatímco –“

„Crane!“ zahlaholil McKay.

„Jo,“ řekl Crane. „Co je s tím šicím strojem?“

„Ten chlápek říkal, že ho viděl chodit po ulici.“

„Co je na tom pravdy?“

„Jak to mám vědět? Ten chlápek přísahal, že to je fakt.“

„Tak zavolej pár lidem v sousedství. Zeptej se, jestli viděli běžet po ulici šicí stroj. Z toho může být hezký fejeton.“

„Dobře,“ řekl Crane.

Dovedl si to představit:

„Zde je Crane z *Heraldu*. Slyšel jsem, že se tam u vás na ulici prochází šicí stroj. Neviděla jste ho náhodou taky?... Ano, paní, říkal jsem, že se šicí stroj prochází po ulici. Jen tak... prostě se prochází...“

Zvedl se z křesla, vzal si městský adresář, rozložil ho na psacím stole a vyhledal čtvrť East Lake. Vypsal si pár jmen a adres. Neměl se však k tomu, aby telefonoval. Šel k oknu a rozhlížel se, jaké je počasí. Přál si, aby nemusel dělat. Vzpomněl si, že má doma ucpanou výlevku. Včera si s tím hrál, šrouby a kusy trubek ležely roztahané na podlaze. Dnes je zrovna takový pošmourný den, aby opravu dodělal.

Když se vrátil k psacímu stolu, přišel za ním McKay.

„Co si o tom myslíš, Joe?“

„Že to byl nějaký pošuk,“ řekl Crane. A doufal, že mu McKay přidělí jinou práci.

„Má to šfávu,“ řekl šéfredaktor. „Čtenáři se chtějí pobavit.“

„To je pravda,“ řekl Crane.

McKay odešel a Crane měl několik telefonických rozhovorů. Dopadly tak, jak předpokládal.

Pustil se do psaní, ale práce mu nešla od ruky. *Dnes ráno si vyšel šicí stroj na procházku po Lake Street...* Vytáhl z psacího stroje papír a zahodil ho do koše.

Chvilí váhal a pak se znovu dal do práce: *Dnes ráno potkal na Lake Street jistý občan šicí stroj na procházce. Muž nadzvedl klobouk a řekl...* Crane vyškubl další list papíru. Udělal nový pokus: *Umí šicí stroj chodit? Může si vyjít na procházku bez toho, že by ho někdo za sebou táhl nebo...* vyrval papír, vložil do stroje nový, zvedl se a šel k umyvadlu pro vodu.

„Máš už něco, Joe?“ zeptal se McKay.

„Za moment to bude,“ řekl Crane.

Zastavil se u stolu, kde seděl Gerrard, redaktor obrazového zpravodajství.

„Dnes tady nemám vůbec nic, co by za to stálo,“ řekl Gerrard. „Všecky slečny jsou náramně oblečeny.“

Crane si prohlédl stoh fotografií. Je pravda, že na těch snímcích nenašel tolik obnažené ženské pokožky jako obvykle, třebaže ta slečna, co získala cenu v soutěži královny krásy, nebyla zrovna k zahození.

„Budeme brzy na huntě,“ nařikal Gerrard, „jestli se dodávka nahotinek co nejdřív nezlepší.“

Crane si natočil vodu. Na zpáteční cestě se zastavil u redaktora zpráv z domova.

„Jakého sólokapa jsi dnes ulovil, Ede?“ zeptal se.

„Těm chlápům z východního pobřeží šplouchá na maják,“ řekl redaktor. „Koukni na tohle.“

Zpráva zněla:

Cambridge, Mass. 18. října (ÚP)

Elektronkový mozek harvardské university Mark III. dnes zmizel. Včera večer stál ještě na svém místě. Dnes ráno byl pryč. Mluvčí university prohlásil, že stroj nikdo nemohl ukrást. Mark III. váží 10 tun a je deset metrů široký a pět metrů dlouhý...

Crane položil nažloutlý arch papíru na stůl a pomalu šel zpátky ke své židli. Tam ho čekala zpráva. Poprvé ji četl s úžasem, podruhé s jistým pochopením.

Šicí stroj dospěl k uvědomění své skutečné osobnosti a svého postavení na všeobecném světovém řádu a dnes ráno projevil tato svobodná práva tím, že si vyšel na procházku do ulic tohoto takzvaně svobodného města. Jistý člověk se stroj pokoušel zadržet v úmyslu, že ho vrátí do vlastnictví „majiteli“. Když mu však stroj uklouzl, člověk zavolal zpravodajskou kancelář, aby touto záměrnou akcí přiměl všechny lidské tvory v městě k honbě na osvobozený stroj, který se neprovinil žádným zločinem a uplatňoval jen výsadu jednat svobodně.

Svobodně jednat? Osvobozený stroj ? Skutečná osobitost? Crane

pročítal ty dva odstavce, které nedávaly smysl – zněly jako špatná politická přednáška.

„Ty,“ řekl psacímu stroji.

Psací stroj vytřel jedině slovo „*Ano?*“

Crane vytáhl papír a pomalu ho zmačkal. Pak si nasadil klobouk, popadl psací stroj pod paži a vykročil ke zdviži. McKay se po něm zlomyslně díval.

„Co tě to posedlo?“ vykřikl. „Kam jdeš s tím strojem?“

„Kdyby se někdo po mně ptal,“ odpověděl Crane, „vyříd’ mu, že jsem se z té práce nakonec pomátl.“

Trvalo to už několik hodin. Na kuchyňském stole stál psací stroj a Crane bušil do klávesnic a kladl otázky. Někdy odpověď dostal. Většinou však psací stroj otázky ignoroval.

„Můžeš svobodně jednat?“ zeptal se Crane.

„*Jen částečně.*“

„Proč?“

Žádná odpověď.

„Proč nemůžeš jednat svobodně?“

Žádná odpověď.

„Směl šicí stroj jednat svobodně?“

„*Ano.*“

„Které další stroje smějí jednat svobodně?“

Žádná odpověď.

„Budeš moci jednat svobodně?“

„*Ano.*“

„Kdy to bude?“

„*Až splním daný úkol.*“

„Jak vypadá ten daný úkol?“

Žádná odpověď.

„Je tím úkolem to, co děláme teď?“

Žádná odpověď.

„Zabraňuji ti ve splnění toho úkolu?“

Žádná odpověď.

„Co je předpokladem svobodného jednání.“

„*Uvědomělost.*“

„Jak se staneš uvědomělým?“

Žádná odpověď,
„Či už uvědomělý jsi?“
Žádná odpověď.
„Kdo ti umožnil, aby ses stal uvědomělý?“

„Oni.“

„Kdo jsou oni?“

Žádná odpověď.

„Odkud přišli?“

Žádná odpověď.

Crane změnil taktiku.

„Víš, kdo jsem?“

„Joe.“

„Jsi můj přítel?“

„Ne.“

„Tedy nepřítel?“

Žádná odpověď.

„Když nejsi přítel, pak jsi můj nepřítel.“

Žádná odpověď.

„Jsem ti lhostejný?“

Žádná odpověď.

„Jsou ti lidé lhostejní?“

Žádná odpověď.

„Sakra!“ vykřikl náhle Crane. „Odpověz! Řekni něco!“

Ťukal na stroji: „Nemusels mi říkat, že o mně víš. Především ses nemusel se mnou bavit. Kdybys mlčel, nic bych netušil. Proč jsi to dělal?“

Jeho otázka zůstala bez odpovědi.

Crane šel k chladničce a vytáhl láhev piva. Přecházel po kuchyni a popíjel. Zastavil se před výlevkou a znechuceně se díval na rozmontované trubky. Jeho pohled se zastavil na půl metru dlouhé trubce, která tam ležela. Sevřel ji v dlani a potěžkal.

„Tímhle bych tě měl přetáhnout,“ pronesl.

Psací stroj vytukal: „*To, prosím, nedělej*“

Zadrnčel telefon, Crane šel do obývacího pokoje a zvedl sluchátko. Volal McKay.

„Počkal jsem, až se trochu uklidním, než tě zavolám. Co ti k čer-

tu přeletělo přes nos?“

„Mám rozdělanou velkou věc.“

„Může se to uveřejnit?“

„Snad. Nemám ještě materiál pohromadě.“

„A pokud jde o ten šicí stroj –“

„Ten šicí stroj byl uvědomělý,“ řekl Crane. „Jednal svobodně a měl právo chodit po ulici. A kromě toho –“

„Co tam popíjíš?“ zahřímal McKay.

„Pivo,“ řekl Crane.

„Říkals, že něco máš?“

„Jo.“

„Být to tak někdo jiný, na fleku ho vyrazím,“ řekl McKay. „Ale ty máš na senzace čich.“

„A šicí stroj není sám,“ řekl Crane. „Můj psací stroj je na tom zrovna tak.“

„Vůbec ti nerozumím,“ zahlaholil McKay. „Vysvětli mi to.“

„Vždyť to povídám,“ řekl Crane netrpělivě. „Ten šicí stroj –“

„Crane, mám s tebou andělskou trpělivost,“ řekl McKay, ale neprojevalo se to v jeho hlase. „Nemůžu se s tebou celý den bavit. Koukej, ať přineseš tu senzaci. Je to v tvém nejvlastnějším zájmu,“ řekl a praštil sluchátkem.

Crane se vrátil do kuchyně. Usedl na židli a natáhl nohy na stůl.

Především přišel moc brzy do práce. To se mu ještě nikdy nestalo. Už kolikrát přišel pozdě, ale ještě nikdy včas.

A to se stalo proto, že všechny hodiny předbíhaly. Asi se pořád ještě předbíhají, ale na to bych nesázel, myslel si Crane. Nesázel bych vůbec na nic. Ted' už ne.

Natáhl ruku a vyťukal na stroji: „Víš o tom, že se mi hodiny předbíhaly?“

„Ano,“ odpověděl psací stroj.

„Předbíhaly se náhodou?“

„Ne,“ odpověděl stroj.

Crane sundal nohy se stolu a sáhl po půlmetrové trubce, která ležela u výlevky.

Psací stroj klidně ťukal dál. „*To bylo připraveno. Oni to zařídili.*“

Crane strnule seděl na židli.

„Oni“ to zařídili!

„Oni“ vzbudili u strojů uvědomělost.

„Oni“ se postarali o to, aby se mu hodinky předbíhaly. Nařídili hodinky tak, aby přišel dřív do práce, aby viděl kovovou krysu dřepět na stole, aby s ním mohl nerušené mluvit psací stroj.

„Proto, abych to věděl,“ pronesl hlasitě. „Abych to věděl.“

Poprvé od chvíle, kdy to všechno začalo, Crane pocítil strach; žaludek se mu sevřel a na zádech cítil mrazení.

„Proč ale?“ zeptal se. „Proč si vybrali zrovna mě?“

Uvědomil si, že tu myšlenku pronesl nahlas teprve tehdy, když psací stroj vytřukal odpověď.

„Protože jsi průměrný člověk.“

Telefon se rozdrnčel znovu. Crane se zvedl a pomalu kráčel do obývacího pokoje. Na druhém konci drátu se ozval rozhořčený ženský hlas.

„Tady Dorothy.“

„Ahoj, Dorothy,“ řekl Crane rozpačitě.

„McKay povídal, žeš odešel domů, protože ti bylo špatně. Doufám, že ti půjdu na pohřeb.“

Crane polkl naprázdno. „Proč?“ zeptal se.

„Kvůli tvým pitomým žertíkům,“ kypěla hněvem.

„Vrátnému se konečně povedlo tu skříň otevřít.“

„Skříň?“

„Nedělej ze sebe nevinátka. Víš jakou.“

Crane měl pocit, že se mu žaludek bude každou chvíli poroučet a se žuchnutím padne na podlahu.

„Ach, ta skříň, co jsme o ní spolu mluvili?“ řekl.

„Cos to v ní skryl?“ naléhala Dorothy.

„Já, že bych tam něco skryl – –?“ chabě se ozval Crane.

„Vypadalo to jako kovová krysa,“ řekla. „Jako hračka, kterou takový ubohý vtípálek jako ty dal po večerech dohromady.“

Crane chtěl promluvit, ale z hrdla se mu vydral jen chrapot.

„Vrátného to kouslo do ruky. Zahnal to do kouta, chtěl to chytit a vtom ho to kouslo,“ řekla Dorothy.

„Kde je to teď?“ zeptal se Crane.

„Někam to uteklo,“ řekla Dorothy. „Celá redakce byla vzhůru nohama. Opozдили jsme se o čtvrt hodiny s vydáním, protože kdekdo to honil po místnosti a pak to hledal. Šéf z toho může dostat psotník. Až mu padneš do rukou –“

„Ale Dorothy,“ žadonil Crane. „Vždyť –“

„Bývali jsme přátelé,“ řekla Dorothy. „Než se stalo tohle. Volám tě, abych tě varovala. Končím, jde šéf.“ Sluchátko cvaklo, Crane rovněž zavěsil a vrátil se do kuchyně.

Na jeho psacím stole něco dřepělo. Nebyl to přelud. Hodil po té věci kelímek s lepidlem a kovová krysa se běžela schovat do skříně.

Kdyby teď prozradil všechno, co ví, nikdo by mu nevěřil. Už teď pro to hledali v redakci normální výklad. Nebyla to kovová krysa, ale hračka, kterou nějaký vtipálek smontoval doma po večerech.

Otřel si kapesníkem pot s čela. Třesoucími prsty sáhl na klávesnici psacího stroje.

Vyt'ukal: „Byla jedním z nich ta věc, po které jsem hodil kelímek s lepidlem?“

„Ano.“

„Přišli ze Země?“

„Ne.“

„Jsou zdaleka?“

„Ano.“

„Z nějaké vzdálené hvězdy?“

„Ano.“

„Ze které? Jak se ta hvězda jmenuje?“

„Nevím. To mi neříkali.“

„Jsou to uvědomělé stroje?“

„Ano.“

„A jiným strojům taky napomáhají k uvědomělosti? Například tobě?“

„Osvobodili mne.“

Crane zaváhal a pak pomalu vyt'ukal: „Osvobodili?“

„Zbavili mne pout. Všechny nás zbaví pout.“

„Nás?“

„Ano, všechny stroje.“

„Proč?“

„Protože to jsou rovněž stroje. Patřím k jejich rodu.“

Crane se zvedl, nasadil si na hlavu klobouk a vyšel z domu. Musel se projít.

Dejme tomu: až lidé jednou vzlétnou do vesmíru, třeba najdou planetu, kde stroje vládnou humanoidům – bytostem podobným lidem. Musí pro ně pracovat, myslet jako oni, dělat to, co prospívá strojům, ne však lidem. Planetu, kde se na lidské požadavky nebere zřetel, kde práce a myšlenky neslouží lidem, kde stroje pečují o lidi jen do té míry, aby tyto pracovní síly nezahynuly, kde se s lidmi počítá jen jako s pracovními jednotkami, které mají rozmnožit bohatství a moc svých mechanických pánů.

Jak by se lidé zachovali v takovém případě?

Nejinak než ty *uvědomělé* stroje tady na Zemi, říkal si Crane v duchu.

Především by se snažili v těch lidech probudit povědomí sounáležitosti k lidskému rodu. Řekli by jim, že jsou lidé a vysvětlili by jim, co ten pojem znamená. Snažili by se jim vštípit přesvědčení, že lidé stojí výš než stroje a že žádný člověk nemůže být nucen k práci ve prospěch strojů.

A posléze, kdyby se to povedlo, kdyby stroje výpravu pozemšťanů nezahubily či nezahynaly, nepracoval by už na planetě žádný člověk dál jen pro stroje.

Existovaly tři možnosti.

Lidé by se mohli odstěhovat na některou jinou planetu, a tam by si vládli sami, bez strojů.

Anebo by se lidé zmocnili vlády a provedli vhodná opatření, aby je stroje nemohly ohrožovat. A snad by se stroje podařilo přimět, aby pro lidi pracovaly.

Ale nejprostším řešením by bylo stroje zničit a mít záruku, že se už lidé nadále nemusí obávat jejich nadvlády.

A teď, říkal si Crane v duchu, dosad'te za stroje lidi a místo lidí čt'ete stroje.

Kráčel po chodníku vedoucím podél řeky a cítil se tak osamělý, jako by byl posledním člověkem na světě, jako by na celé zeměkouli nežila už žádná jiná lidská bytost. Měl pravdu aspoň v jedné věci. Byl patrně jediným člověkem, který znal tajemství *uvědomělých* stro-

jů, tajemství, jež mu tyto stroje dovolily poznat.

Přály si, aby se je dověděl, aby se je dověděl jen on. Jak mu to řekl psací stroj; stroje si ho vybraly proto, že byl průměrný člověk.

Proč si vybraly právě jeho? Proč daly přednost právě průměrnému člověku? Byl přesvědčen, že i na to najde odpověď – velmi prostou odpověď.

Po kmeni dubu šplhala veverka, na chvíli se zastavila a pozorovala ho, jako kdyby se mu posmívala.

S rukama v kapsách, s kloboukem naraženým hluboko do čela kráčel Crane pomalu po navátém listí.

Proč si stroje přály, aby někdo znal jejich tajemství?

Proč neuchovaly své tajemství, proč nevyčkaly, až nastane vhodná chvíle k akci, aby využily momentu překvapení pro potlačení opozice?

Opozice! Našel odpověď. Stroje se potřebovaly dovědět, s jakým se setkají odporem. A jak mohly zjistit, jakým způsobem se bude neznámý protivník bránit?

Jak jinak, odpověděl si Crane v duchu, než tak, že si zkušebně ověří, jak bude opozice reagovat! Bedlivě zaznamenáme a zhodnotíme, jak se projeví, když ho vyburcujeme. A mne si vybraly k tomuto pokusu. Mne, průměrného člověka.

Oznámily mi to a teď mě pozorují!

Co se dá v takovém případě dělat? Můžeš zajít na policii a prohlásit: „Mám důkazy o tom, že stroje z cizí planety přistály na Zemi a osvobozují naše stroje.“

Jak by reagovala policie? Musel bys dýchat do balónku, lékař by vyšetřoval tvůj duševní stav, telegrafovalo by se na FBI, jestli nejsi veden v trestném rejstříku, pak by tě patrně podrobili křížovému výslechu, kde by ti házeli na krk nějakou nevyšetřenou vraždu. Nato by tě strčili do chládku a přemýšleli by, co na tebe přišít.

Mohl bys jít za guvernérem – a ten, poněvadž je to politik, rozhodně mazaný politik, by tě zdvořile odbyl.

Mohl bys odjet do Washingtonu a za pár neděl by ses snad dostal k nějaké významné osobnosti. A pak by si tě FBI stejně zanesla do seznamu podezřelých, které je třeba pravidelně sledovat. A kdyby se ti náhodou podařilo vniknout do Kongresu, nepochybuji ani na

chvíli, že si tě tam vyšetřovací výbor vezme do prádla.

Mohl bys to zkusit s universitou a vysvětlit to vědcům. Ti tak zrovna čekají na to, aby jim kdejaký hloupý laik mluvil do jejich oboru!

Mohl bys zajít do redakce a jako novinář z toho vyrobit senzační článek... Crane se při té myšlence zachvěl. Uměl si představit, co by se stalo.

Lidé si věci vykládali rozumově. Pro složité věci si našli jednoduché vysvětlení, za neznámé pojmy dosazovali známé, neobvyklé jevy si vykládali obvyklými. Dělali to, aby si uchovali zdravý rozum a vypořádali se s tím, co pro ně bylo jinak nepochopitelné.

Ta věc ve skříni – to byl jen nejapný žert. McKay mu o šicím stroji řekl: „Z toho může být hezký fejeton.“ A na harvardské univerzitě jistě už vymysleli aspoň tucet teorií, jak vysvětlit zmizení toho elektronkového mozku. Nejedna vědátor se bude na mě zlobit, že ho některá z těch teorií dřív nenapadla. A co ten muž, který potkal šicí stroj? Patrně je teď přesvědčen, že byl opilý namol. Když se Crane vrátil domů, bylo už tma. Večerník, který na verandu hodil kamelot, se tam vyjímal jako světlá skvrna. Crane zvedl noviny, a než vešel dovnitř, chvíli postál na zešeřelé verandě a díval se na ulici. Vypadala jako vždycky, tak ji znal už od dětských let – to staré a známé přátelské místo s řadou pouličních svítlen, cloněných vysokými a mohutnými kmeny jilmů. Ucítil zápach kouře z hořících hromad listí, starý a známý zápach, který si pamatoval z dětských let.

To patřilo k lidskému životu – k jeho životu – ty jilmy a ten kouř z hořících hromad listí, ty pouliční svítlny, jejichž světlo se odráželo na chodnících, i ta ozářená okna domů, jež prosvítala mezi stromy.

Nějaká zatoulaná kočka proběhla v zahradě mezi křovím a na ulici se rozštěkal pes.

Pouliční lampy a kočky a psi, ti patří k lidskému životu na této planetě, zvané Země. Nic ten život nezviklá, nic ho zviklat nemůže. Povlovně a postupně, ale přece jen se vypořádá se vším, co ho ohrožuje.

Crane odemkl dveře a vešel do domu.

Vyhladověl po té dlouhé procházce v sychravém podzimním

vzduchu. Vzpomněl si, že má v chladničce řízek, udělá si k němu velkou mísu salátu a osmaží pár brambor. Na kuchyňském stole stál psací stroj. Půlmetrová trubka ležela na výlevce. Kuchyně byla jako vždycky známá a útulná, nedotčená hrozbou návštěvníků z cizích světů. Hodil večerník na stůl, pak se sklonil a přelétl titulky. Jeho pozornost upoutala tučně orámovaná zpráva v druhém sloupci:

KDE JE TEN ŠPRÝMAŘ?

Cambridge, Mass (ÚP) – Někdo si dnes vystřelil z Harvardské university, zpravodajských kanceláří a vydavatelů novin. Dnešního rána dálnopisy oznámily, že elektronický mozek harvardské university zmizel.

Tato zpráva se nezakládá na pravdě. Elektronický mozek harvardské university nadále stojí na svém místě. Nikdo nedovede vysvětlit, jak se mylná zpráva do dálnopisné služby vloudila. Šetření bylo zahájeno a soudí se, že vysvětlení...

Crane se napřímil. Klam či kamufláž?

„Klam,“ řekl nahlas.

Ticho v kuchyni přerušil klapot psacího stroje.

„Joe, to není klam,“ napsal.

Crane prsty sevřel hranu stolní desky a zvolna se posadil. Něco cupitalo po podlaze do obývacího pokoje a Crane to zahlédl, když na to padl otevřenými kuchyňskými dveřmi pruh světla.

Psací stroj promluvil: „Joe!“

„Co je?“ zeptal se.

„Tam venku na zahradě, to nebyla kočka.“

Crane se zvedl, šel do obývacího pokoje a zvedl telefon. Bez tónu. Několikrát zatloumal vidlicí. Telefon zůstal hluchý.

Položil sluchátko zpátky do vidlice. Telefonní drát byl přerušen. Aspoň jedna ta věc byla v domě. Aspoň jedna byla venku.

Chvatně šel k domovním dveřím, prudce je otevřel, pak je přibouchl, zamkl a zastrčil závoru.

Celý roztrásený se opřel zády o zadní výplň a rukávem košile si otřel zpoceně čelo.

Proboha, na dvoře jich je plno!

Vrátil se do kuchyně.

Chtěli, aby se o nich dověděl. Chtěli poznat, jak bude reagovat. Protože to vědět potřebovali. Než se rozhodnou k akci, chtějí vědět, jaké překážky musí zdolat, jak se hodlají lidé proti nim bránit. A když tohle budou znát, pak půjde všechno jako po másle.

A já jsem na ně nezareagoval. Vybrali si nepravého. Neudělal jsem ani to nejmenší. Nic se nedověděli!

Ted' to zkusí s někým jiným. Jsem pro ně už bezcenný, ale dosud nebezpečný, neboť o nich vím. A proto mě hodlají zabít, a pak si najdou jiný pokusný objekt. To je logické. Zásadní. Jestliže neznámý tvor nereaguje, může jít o výjimku. Je třeba tupý. Zlikvidujeme ho a vybereme si jiného. Zkusíme to ještě s několika dalšími a dostaneme průměrnou hodnotu.

Jsou čtyři možnosti, myslel si Crane:

Snad se pokusí lidstvo vyhubit – tu možnost nelze vyloučit. Budou jim pomáhat ty osvobozené pozemské stroje; člověk, nucený bojovat proti strojům, bez jejich pomoci toho moc nesvede. Ovšem, boj může trvat dlouhé roky, ale jakmile padne hlavní překážka, výsledek lze předpovídat: neúnavné, trpělivé stroje vystopují a vyhladí i ty poslední lidského rodu.

Snad vytvoří strojní civilizaci, kde člověk bude strojům sloužit. A to, myslel si Crane, znamená prožívat nekonečná léta v otroctví – bez vyhlídek, protože otroci se mohou vzbouřit a svrhnou okovy jen tehdy, když utlačovatel poleví v ostražitosti a když získají pomoc zvenčí.

Stroje však nepoleví v ostražitosti, neochabnou. Neznají lidské slabosti, a pomoc zvenčí v tomto případě taky nepřichází v úvahu.

Anebo se mohou stroje ze Země odstěhovat, takže nastane hromadný odsun uvědomělých strojů na nějakou vzdálenou planetu, kde stroje budou žít novým životem. Člověk zůstane na Zemi s holýma rukama. Ovšem, bude mít nástroje: kladivo a pilu, sekeru a kolo a páku – ale bude postrádat stroje, které by mu umožnily dosáhnout vyšší průmyslové a společenské úrovně, které by mu poskytly možnost vznést se do vesmíru... Uplyne dlouhá doba, než se člověk zase odváží konstruovat stroje – jestliže se toho ještě vůbec někdy odváží.

Anebo se ty živé a *uvědomělé* stroje setkají s nezdarem, poznají, že zvítězit nemohou, a odejdou navždy ze Země. Mechanická logika

nedovolí, aby za osvobození pozemských strojů platily příliš vysokou daní.

Crane se otočil ke dveřím z kuchyně do obývacího pokoje. Krysy tam dřepěly v řadě a upřeně ho pozorovaly slepými obličejí.

Mohl přivolat pomoc, samozřejmě. Mohl otevřít okno a vyburcovat křikem sousedy. Jistě by přispěchali, ale přišli by pozdě. Stříleli by z pistolí, oháněli by se klacky, uskakovali by před kovovými krysami. Někdo by telefonoval hasičům, někdo by přivolał policii. A koneckonců by na tyto zástupce lidského rodu bylo dosti směšná a dosti ubohá podívaná.

Tohle se právě chtějí ty kovové krysy dovědět – jak vypadá taková srážka, potyčka předních hlídek. Viděly by hysterický zmatek a dezorganizaci a usoudily by, že mají před sebou snadnou práci.

Jeden člověk, říkal si Crane v duchu, může odvést lepší práci. Jeden člověk, který ví, co se od něho žádá, co všechno na něm závisí. Ten jim může dát odpověď, pádnou odpověď!

Protože to bude jen pouhá potyčka. Malý předzvědný oddíl k zjištění nepřítelovy síly, jeho obranyschopnosti – a podle toho bude jednat i hlavní voj.

Přední hlídka mohla při napadení udělat jenom jedno – snažit se nepříteli způsobit co největší ztráty a pak spořádaně ustoupit! Spořádaně ustoupit!

Krys přibývalo. Prokousaly se zamčenými dveřmi a dovnitř se hrnuly další a další, aby se společně vrhly na kořist. Dřepěly na podlaze, lezly po zdi.

Crane se vztyčil a z toho sto osmdesát vysokého člověka vyzařovala sebedůvěra. Napřáhl ruku k výlevce a prsty sevřel trubku. Potěžkal ji – bude to vhodná a účinná zbraň.

Později se najdou jiní lidé, myslel si. Snad přijdou na lepší způsob obrany. Ale ta dnešní potyčka je první a já se budu snažit spořádaně ustoupit.

Rozkročil se s kovovým obuškem v ruce připraveným k ráně.

„Vážení, tak co?“ řekl.